

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2016. – Т. 33-34. – С. 230-237

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2016. – Volume. 33-34. – pp. 230-237

УДК: 323.14

© Олег Козачук¹

Ліберальний плюралізм та політика багатокультурності в Центральній та Східній Європі (аналіз поглядів В. Кімліки)

Вілл Кімліка широко відомий в світі за теоретичну розробку принципів ліберального плюралізму та обґрунтування політики багатокультурності. В своїй науковій діяльності він приділяє увагу не тільки рідній Канаді, але й звертає увагу на інші регіони світу, зокрема Центральну та Східну Європу. Вчений задається питанням: чи можливий експорт ліберального плюралізму та політики багатокультурності за західним зразком у регіон? В даній статті ми проаналізуємо доробок науковця із даної проблематики. В. Кімліка розмірковує, чому державам Центральної та Східної Європи не притаманні територіальні автономії в їх складі, чому федералізм як форма державного устрою не є вирішенням проблем міжетнічної взаємодії. Також В. Кімліка намагається виділити унікальні особливості регіону, які не дозволяють стверджувати про можливість впровадження ліберального плюралізму та політики багатокультурності в Центральній та Східній Європі в найближчому майбутньому.

Ключові слова

Ліберальний плюралізм, політика багатокультурності (мультикультуралізм), територіальна автономія, федералізм, меншини.

Liberal Pluralism and Multiculturalism in Central and Eastern Europe (W. Kymlicka Views' Analysis)

Will Kymlicka is widely known in the world for the research in the field of the theoretical principles of liberal pluralism and justification of the policy of multiculturalism. In his scientific work, he pays attention not only to his native Canada but also draws attention to other regions of the world, including Central and Eastern Europe. The scientist asks whether the export of Western model of liberal pluralism and multiculturalism policies available in the region? Are Western models of multiculturalism and minority rights relevant for the post-Communist countries of Central and Eastern Europe? In the following article, we analyze Will Kymlicka's views on this issue. Kymlicka explains why conventional ways of distinguishing between ethnic relations in the East and West do not help in understanding or responding to ethnic conflicts in the post-Communist world. He argues why the states of Central and Eastern Europe are not inherent in the territorial autonomy in their state building. He also argues why federalism as a form of government is not the solution of interethnic interaction's problems. In addition, Will Kymlicka tries to highlight the unique characteristics of the region, which do not suggest the possibility of the introduction of liberal pluralism and multiculturalism in Central and Eastern Europe in the near future.

Keywords

Liberal pluralism, multiculturalism, territorial autonomy, federalism, minorities.

Постановка наукової проблеми та її значення. У вітчизняній політичній науці вже було проведено ряд якісних досліджень з проблематики багатокультурності (мультикультуралізму). Проте досі незаповненою залишається наступна прогалина: яким чином сучасна наука бачить застосування політики багатокультурності та її імплементацію в країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Україні (тут ми свідомо наголошуємо на терміні «імплементація», оскільки вважаємо багатокультурність проявом державної політики, а остання, очевидно, втілюється виходячи в тому числі з аналізу існуючих світових практик та імплементації міжнародних

¹ Кандидат політичних наук, докторант кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, Email: o.kozachuk@chnu.edu.ua

нормативно-правових актів щодо захисту меншин, корінних народів і т. д.). Особливий наголос ми зробимо на аналізі наукового доробку сучасного канадського політичного філософа та теоретика багатокультурності (а саме, ліберального мультикультуралізму) Вілла Кімліки (можливий варіант написання – Вілл Кімлічка або Вілл Кімліка²).

Аналіз останніх досліджень із проблематики слід, на нашу думку, поділити на дві умовні частини: по-перше, слід окреслити науковий доробок зарубіжних науковців, зокрема, В. Кімліки щодо нашої проблематики. По-друге, варто визначити напрями дослідження щодо проблеми політики багатокультурності в Україні за останні 10 років, сприйняття та критику ідей політики багатокультурності.

Варто зазначити, що основні ідеї щодо політики ліберального мультикультуралізму в Східній Європі В. Кімліка опублікував у праці «Чи можна експортувати ліберальний плюралізм? Західна політична теорія та міжетнічні відносини в Східній Європі», яка вийшла в співавторстві з Магдою Опальські у 2002 р.³ Видання цікаве тим, що складається з трьох частин: у першій частині В. Кімліка власне презентує власне бачення західної політичної теорії та міжетнічних відносин у Центральній та Східній Європі; у другій – 15 науковців та громадських діячів з Центральної та Східної Європи дають власні відгуки на твердження канадського науковця («відповідь» від України представлена В. Фесенко); у третій частині В. Кімліка аналізує специфічні проблеми, які наголошені у другому розділі стосовно кожної країни регіону та полемізує на тему можливості експорту західної політичної теорії та її принципів у нові демократичні держави Центральної та Східної Європи. Цікавим, на нашу думку, є той факт, що вже у самій назві В. Кімліка не використовує термін «політика багатокультурності (мультикультуралізму)», а «ліберальний плюралізм». Ми вважаємо, що таким чином із самого початку дослідник дає зрозуміти, що мова не буде йти про державну політику багатокультурності, на зразок Канади чи Австралії, а про принципи плюралізму⁴. Останні свої погляди з даної проблематики вчений виклав у статті «Мультикультуралізм та права меншин: Захід і Схід», що вийшла у 2015 р.⁵

Що стосується напрямів дослідження щодо проблеми політики багатокультурності в Україні за останні 10 років та аналізу вітчизняними вченими наукового доробку В. Кімліки, то слід згадати дослідження чернівецьких науковців В. Богатирець⁶ та Т. Лупула⁷, в яких детально розкрито особливості політики багатокультурності (мультикультуралізму) в Канаді та проаналізовано перспективи його впровадження в Україні. Теоретичне обґрунтування поняття «мультику-

² З приводу поданого автором варіанту написання імені та прізвища Will Kymlicka українською мовою. Варіант написання «Вілл Кімлічка» присутній у вітчизняній політичній науці в перекладі українською однієї з праць канадського науковця, а саме «Лібералізм і права меншин» (Кімлічка, 2001). Враховуючи чеське походження останнього, такий варіант написання є зрозумілим. Українська науковець Людмила Ляпіна, яка активно досліджує проблематику політики мультикультуралізму, використовує варіант написання «Вілл Кімліка». Проте, користуючись «Рекомендаціями щодо транслітерування літерами української абетки власних назв, поданих англійською, французькою, німецькою та італійською мовами» від 25 квітня 2001 р., які містяться на Офіційному веб-порталі Державної служби інтелектуальної власності, ми спробуємо використовувати варіант написання, запропонований вище, а саме – «Вілл Кімліка».

³ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016).

⁴ Чітке розрізнення термінів «культурної різноманітності», «культурного плюралізму» та «мультикультуралізму» запропонувала А. Колодій. Вона стверджує, що термін «мультикультуралізм» потрібно відрізнити від близьких до нього понять *культурної різноманітності* та *культурного плюралізму*: культурна різноманітність (*diversity*) – це наявність різних культурних груп у суспільстві; його культурна гетерогенність; культурний плюралізм (*pluralism*) – це певним чином інституціоналізована різноманітність; а мультикультуралізм (*multiculturalism*) – принцип, ідеологія і політика, які визнають та підтримують цю, інституціоналізовану або ні, культурну різноманітність [7, с. 3].

⁵ Kymlicka W. (2015). «Multiculturalism and Minority Rights: West and East». *Journal on Ethnopolitics & Minority Issues in Europe*. Vol. 14, No. 4. P. 4–25.

⁶ Богатирець В. (2007). «Канадська багатокультурність: політичний досвід і суспільна практика (національний і глобальний виміри)». Автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці. 19 с.

⁷ Лупул Т. (2010). Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. Чернівці, 456 с.

льтуралізм» та перспективи його адаптації в «державих з неконсолідованими націями» наводить А. Колодій⁸. Основні підходи до розуміння мультикультуралізму, його основні характеристики та базові принципи, місце мультикультуралізму в сучасному науковому дискурсі розкрито в статті А. Гордієнко⁹. Досвід впровадження політики мультикультуралізму в Німеччині, Франції, Великій Британії досліджує Д. Глазов¹⁰. Проблема політики багатокультурності присвячені наукові праці Л. Ляпіної¹¹. В контексті нашого дослідження важливо, що Людмила Ляпіна безпосередньо проаналізувала науковий доробок В. Кімліки¹². Спроби піддати інтелектуальній критиці та розвитку ідеї В. Кімліки, безперечно, також присутні в науковому доробку вищеперерахованих науковців¹³.

Мета та завдання статті. Таким чином, метою нашої статті буде аналіз поглядів В. Кімліки на утворення територіальних автономій, перспективи федералізму та можливості впровадження політики ліберального мультикультуралізму в Центральній та Східній Європі.

Виклад основного матеріалу. За визначенням В. Євтуха, «політика багато культурності – це специфічний підхід у політиці поліетнічної держави, коли при прийнятті рішень враховується існуюча культурна різноманітність й створюються умови для безконфліктної взаємодії представників різних етнічних спільнот, котрі є носіями цієї різноманітності»¹⁴. Характеризуючи стан впровадження політики багатокультурності в Україні, вчений констатує, що «передусім, йдеться про підтримку державою розвитку культур етнічних спільнот, особливо у місцях їх компактного розселення, функціонування шкіл з етнічними мовами навчання, існування мистецьких колективів; розробка програм розвитку культур національних меншин. Підставою для розробки політики багатокультурності та її успішного функціонування є багатоетнічний, багатокультурний склад населення України. Хоча деякі моменти політики багатокультурності закріплені законодавством (наприклад, Закон України «Про національні меншини в Україні», 1992 р.), великою мірою вони залишаються декларацією, що не дає можливості робити висновки про їх ефективність та реалізацію політики багатокультурності як системного етнокультурного конструкту»¹⁵. Яким же чином бачать західні інтелектуали, зокрема В. Кімліка, можливість впровадження політики мультикультуралізму в Центральній та Східній Європі, зокрема в Україні?

⁸ Колодій А. (2008). «Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України». *Агора*. № 6. С. 5–14; Колодій А. (2011). «Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями». *Демократичне врядування*. Вип. 8. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_4 (дата перегляду: 15.11.2016).

⁹ Гордієнко А. (2012). «Концепція мультикультуралізму в сучасному науковому дискурсі». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: *Політологія*. № 178. Вип. 166. С. 17–20.

¹⁰ Глазов Д. (2015). «Політика мультикультуралізму: досвід європейських країн». *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. № 42. С. 282–287.

¹¹ Ляпіна Л. (2012). «Мультикультуралізм як соціальний феномен: теоретичний і практичний виміри». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: *Соціологія*. № 184. Вип. 172. С. 129–132; Ляпіна Л. (2015). «Мультикультуралізм як визнання: соціологічна концепція Чарльза Тейлора». *Вісник Одеського національного університету*. *Соціологія і політичні науки*. №20, Вип. 2(23). С. 26–33; Ляпіна Л. (2013). «Мультикультуралізм: аналіз теоретических підходів». *Scientific Research and Their Practical Application. Modern State and Ways of Development '2013*. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/443.pdf> (дата перегляду: 15.11.2016); Ляпіна Л., Ляпіна О. (2010). «Етноконсолідуєча роль культури міжетнічного спілкування у державотворчому процесі». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. № 146. Вип. 133. С. 26–30; Ляпіна Л. (2014). «Еволюція ліберальної концепції мультикультуралізму». *Соціологічний альманах*. № 5. С. 253–259.

¹² Ляпіна Л. (2015). «Концепція мультикультуралізму Вілла Кімліки». *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». № 1122. С. 24–28.

¹³ Ми не претендуємо на повний аналіз ступеня дослідження творчості В. Кімліки українськими науковцями. У цій статті згадані лише деякі вітчизняні дослідники, які звертались до наукових положень В. Кімліки в період з 2007 по 2016 рр.

¹⁴ Євтух В. (2012). *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ, С. 38.

¹⁵ Там само, С. 39.

На початку своєї книги «Чи можна експортувати ліберальний плюралізм? Західна політична теорія та міжетнічні відносини в Східній Європі»¹⁶, В. Кімліка одразу зазначає, що її метою є не тільки надати східноєвропейським інтелектуалам можливість побіжно уявити позиції «західної політичної науки щодо етнокультурного плюралізму та почати діалог стосовно релевантності цих наукових положень у східноєвропейському контексті»¹⁷. Важливо також і те, що В. Кімліка усвідомлює важливість «донести до науковців світу думку, що необхідно відмовитись від традиційного розуміння та категоризації міжетнічної взаємодії у посткомуністичному світі» та пропонує власне бачення ролі міжетнічного конфлікту у/під час процесів демократизації¹⁸.

Стосовно останнього В. Кімліка більш ніж категоричний, наголошує на важливості та пропонує проаналізувати взаємозалежність стану конфліктності та процесу демократизації у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі. Після повалення соціалістичних режимів він виділяє в якості прикладу три групи держав (регіонів держав): ті, в яких не було помітних міжетнічних протиріч (Чеська Республіка, Польща, Угорщина та Словенія), держави, в яких на порядку денному актуальними залишались заплутані міжетнічні та мовні протиріччя, які заважали консолідації демократії та розвитку громадянського суспільства (Румунія, Словаччина, Македонія та Україна) та держави, де міжетнічні протиріччя призвели до міжетнічних конфліктів¹⁹.

Взагалі, очевидно, що В. Кімліка переконаний в наявності як мінімум двох принципових розбіжностей, які впливають на можливість застосування концепції ліберального плюралізму (і, відповідно, впровадження політики багатокультурності), яка працює у Західній Європі, у Центральній та Східній Європі. По-перше, на відміну від Західної Європи, у Центральній та Східній Європі більш виразно присутні характерні тільки для цих регіонів особливості: наприклад, більш виразною є етнокультурна група ромів (циган). Так само, в Західній Європі немає аналогу специфічному статусу росіян в країнах Балтії та Центральної Азії²⁰. Також у Центральній та Східній Європі національні меншини часто компактно проживають на кордоні з національними державами, де вони, власне, складають більшість. Тому, на думку, В. Кімліки це може служити потенційним джерелом навіть не автономізації, а іредентизму²¹. Також регіон потерпає від вимушеної еміграції (ми не будемо тут зупинятись на її характері та причинах).

По-друге, в регіоні Центральної та Східної Європи відсутні ліберальні традиції, притаманні Західній Європі, існує своє власне уявлення і тлумачення нації та державності. Всі ці чинники разом, при застосуванні моделей ліберального плюралізму Західної Європи, в Центральній та Східній можуть не спрацювати, що в свою чергу породить розчарування суспільства від лібералізму і демократії та дасть поштовх до виникнення небезпечних етнонаціональних експериментів²².

Цікавим видається погляд науковця на виникнення територіальних автономій та існування сепаратистських тенденцій серед національних меншин в Центральній та Східній Європі, зокрема в Україні (Автономна Республіка Крим). На його думку, на рубежі 80-90-их рр. XX ст. їх виникнення в Азербайджані, Грузії, Молдові та Україні стало відповіддю на націєтворчі процеси домінуючої більшості, які розпочались в цих державах²³. Іншими словами, В. Кімліка вва-

¹⁶ Незважаючи на присутність у назві книги терміну «Східна Європа», територіальними межами дослідження В. Кімліки є Центральна, Східна та частково Південно-Східна Європа.

¹⁷ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016), P. 3.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Нагадаємо, що від моменту публікації книги пройшло 15 років. На нашу думку, варто дотримуватись принципу історизму та не занадто критикувати В. Кімліку за висловлені погляди та категоризацію.

²⁰ Відмітимо, що ще на поч. XXI ст. В. Кімліка усвідомлював «особливість» російської національної меншини у вищевказаних державах.

²¹ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016), P. 22.

²² Ibid. P. 7.

²³ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016), P. 60.

жає, що там, де були спроби створити мононаціональну державу (але де-факто її не було), національні меншини ініціювали спроби створити суспільство в суспільстві. Проте, на думку В. Кімліки, утворення територіальних автономій мирним шляхом у Центральній та Східній Європі у всіх випадках (за виключенням Російської Федерації) відбулося шляхом «захоплення» влади національною меншиною за де-факто цілковитою пасивністю центральної влади. Альтернативою цьому «захопленню» були міжетнічний конфлікт та громадянська війна. Таким чином, ситуація була відносно мирно врегульована створенням територіальних автономій в Молдові (Придністров'я), Грузії (Абхазія), Хорватії (Сербська Країна) та Україні (АР Крим)^{24,25}.

Незважаючи на попереднє твердження про де-факто захоплення влади російською національною меншиною в Криму, В. Кімліка позиціонує політику України з приводу автономії Криму як приклад мирного «взаємовигідного розрахунку»²⁶. На відміну від Азербайджану, Грузії, Молдови та Сербії (Косово), де центральна влада намагалась придушити «націоналізм меншин» (що, в свою чергу, викликало збройне протистояння та людські жертви, взаємні поступки, проте жодна із сторін не досягла поставленої мети), в Україні щодо Криму не було здійснено жодних спроб придушення проголошення автономії, політичний процес відбувався виключно в мирних рамках²⁷. Тому, як припускає науковець, Україну можна виділити в окремий випадок, де перемогла міжетнічна згода²⁸. Проте з іншого боку, В. Кімліка визнає, що Україна на початковому етапі відновлення своєї незалежності перебував під величезним тиском Російської Федерації та ОБСЄ. Так само Київ не міг дозволити собі налаштувати негативно щодо себе в основному проросійське населення на Сході України. Це пояснює, чому територіальна автономія була надана населеному переважно росіянами Криму, а етнічним Румунам на Буковині та Закарпатті чи кримським татарам було в ній відмовлено. В останніх випадках, на думку, В. Кімліки, Україна займала характерну для Центрально та Східноєвропейських держав позицію щодо надання територіальної автономії національним чи етнічним меншинам – потужний спротив²⁹.

В. Кімліка намагається також дати відповідь на запитання, чи був би федералізм як форма державного устрою адекватною та вичерпною відповіддю на задоволення потреб національних та етнічних меншин в державах Центральної та Східної Європи. Тут він припускає, що присутні як мінімум два фактори, які суттєво відрізняють ситуацію в регіоні від Західної Європи та Північної Америки. По-перше, в державах Центральної та Східної Європи ще пам'ятають псевдофедералізм часів Чехословаччини, Югославії та СРСР, коли де-юре існував розподіл повноважень між центром та регіонами (в тому числі, національними автономіями), але де-факто влада здійснювалась комуністичною партією. Тому федералізм в цих державах був скоріше не спробою інституїтувати фактичну багатонаціональність, проте скоріше був механізмом контролю над ідентичністю суб'єктів «федерації» та запобіжником їх етнічної мобілізації³⁰.

По-друге, і цьому чиннику В. Кімліка надає ще більшого значення, національні меншини в Центральній та Східній Європі проживають в державах, сусідами яких є їх національні держави (kin-state). Це є відмінністю від, наприклад, Західної Європи, де каталонці, баски, шотландці є меншинами, які можуть подумувати про сепаратизм, але щодо них немає іредентизму в жодній з держав-сусідів. Тобто, немає іншої держави по сусідству, де б дана меншина була б більшіс-

²⁴ Ibid. P. 62.

²⁵ Ми спробуємо не вступати в дискусію з приводу відносно «мирного» способу утворення цих територіальних автономій. Всюди, за виключенням України, пролилась кров.

²⁶ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016), P. 64.

²⁷ Ibid.

²⁸ Звичайно, зараз можна стверджувати про спірність тверджень В. Кімліки. Проте ми дотримуємось думки, що на поч. 90-их рр. XX ст. політика України щодо Криму та російської національної меншини там була вірною. Інша справа, яким чином російська пропаганда та неоімперська політика В. Путіна використали АР Крим (а саме, його анексію) заради реалізації зовнішньої та внутрішньополітичних амбіцій Російської Федерації.

²⁹ Kymlicka W., Opalski M. (2002). Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016), P. 93.

³⁰ Ibid. P. 64.

тю, титульною нацією. До того ж, небезпека полягає у тому, що сусідня національна держава може використати аргумент «утисків» національної меншини та розпочати військову інтервенцію (саме так трапилось у випадку з судетськими німцями та, як ми вже переконались, із росіянами в Криму). Ми можемо заперечити, що і в Західній Європі потенційно можливі такі прецеденти, що Австрія може претендувати на Південний Тіроль, Франція заявити про підтримку франкомовних Валлонії, а Швеція заявити про права на Аландські острови.

Тут ми підходимо до причин вищевикладеного, які В. Кімліка частково проаналізував у книзі «Чи можна експортувати ліберальний плюралізм? Західна політична теорія та міжетнічні відносини в Східній Європі» (Kymlicka and Opalski, 2002) і, що важливо, повторив у статті «Мультикультуралізм та права меншин: Захід і Схід»³¹, яка вийшла друком через 13 років після книги. Однією з видимих причин відсутності перспектив у західній моделі мультикультуралізму, вчений називає «перевагу комунітаристів над лібералами» у Центральній та Східній Європі³². Таким чином, ідеї сильної унітарної держави знаходять відповідне підґрунтя серед політичної еліти, інтелектуалів та громадян. Так само, В. Кімліка висловлює переконання, що в Центральній та Східній Європі політичні еліти та інтелектуали вкрай песимістично налаштовані щодо перспектив національних меншин здійснювати територіальну автономію на ліберально-демократичних засадах, проте впевнені що субдержавний націоналізм зникне разом із економічним зростанням, під впливом процесів демократизації, модернізації та глобалізації³³.

Проте вчений вказує також іншу, більш важливу, на нашу думку, різницю в підходах до створення політик щодо національних меншин між державами Західної Європи та Центральної і Східної Європи. В. Кімліка вважає, що питання національної безпеки виступають пріоритетними, нові незалежні держави, держави Центральної Європи не готові ділитися суверенітетом (тобто, надавати певні групі права національним та етнічними меншинам, тим більше – територіальну автономію) тим, хто висловлює лояльність до держави-сусіда, кого вважають потенційною п'ятою колоною. В такому випадку надання територіальної автономії граничить із загрозою суверенітету та територіальній цілісності. Західні демократи, які практикують політику мультикультуралізму, зокрема Канада, на думку В. Кімліки, не вбачають в жителях Квебеку потенційних ворогів, навіть коли мова йде про квебекський сепаратизм. У випадку відокремлення останнього, Квебек буде союзником і партнером Канади (так само, як Каталонія не буде ворогувати з Іспанією, а Шотландія – з Великою Британією у разі здобуття незалежності). Важко уявити, що Квебек різко переорієнтується на співпрацю з Китаєм чи Талібаном з метою повалення канадської державності³⁴. Такі побоювання часто корелюються з агресивними заявами держави-сусіда з приводу «необхідності захисту *своїх*» (за етнічною, релігійною чи мовною приналежністю).

Виходячи з постколоніальних реалій для нових незалежних держав Східної Європи, посткомуністичного минулого держав Центральної Європи, ситуація для регіону стає зрозумілою. Звичний для держав західної моделі ліберальної демократії політичний процес зазнає ерозії з боку безпекових викликів. Під гаслами забезпечення національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності можуть бути заборонені політичні партії національних меншин, за їх лідерами може здійснюватись негласний нагляд з боку спецслужб і взагалі, – негативного впливу зазнає не тільки можливість висловлення своїх вимог національною меншиною, але й нівелюється можливість їх задоволення³⁵. Для прикладу, угорці в Словаччині та Румунії або росіяни в країнах Балтії вважаються уособленням габсбургського імперіалізму та радянської окупації, відповідно.

Таким чином, В. Кімліка підсумовує, що в Центральній та Східній Європі, виходячи з історичних нюансів відносин «метрополія – колонія», або скоріше «центр – периферія», колабораціонізму та численних змін кордонів, в політиці держав щодо національних та етнічних меншин панують наступні принципи:

³¹ Kymlicka W. (2015). «Multiculturalism and Minority Rights: West and East». *Journal on Ethnopolitics & Minority Issues in Europe*. Vol. 14, No. 4. P. 4–25.

³² Ibid. P. 19.

³³ Ibid. P. 20.

³⁴ Ibid. P. 20.

³⁵ Ibid. P. 21.

- 1) меншини вважаються потенційними колаборантами (тим більше, якщо такі випадки вже мали місце в історії, як, наприклад, німці в Чехословаччині), тому
- 2) сильна та стабільна держава потребує слабких меншин, а значить
- 3) політика щодо меншин є перш за все питанням національної безпеки³⁶.

В. Кімліка наголошує на безперспективності думки, що націоналізм меншин зникне з економічним розвитком держав регіону. Так само він вважає, що питання (яке на його думку є ще більш важливим) загроз національній безпеці з боку меншин потребує створення таких безпечових геополітичних конструкцій (організацій) в регіоні, щоб держави перестали відчувати пряму загрозу від своїх же громадян, нехай і представників національних меншин. Залучення таких структур як НАТО та ОБСЄ, на думку вченого, є не тільки можливим, але й бажаним.

Висновки. Таким чином, враховуючи все вищевикладене, ми можемо дійти до висновку, що В. Кімліка сумнівається в можливості та доцільності прямого експорту ліберального плюралізму (тим більше – політики багатокультурності), який працює в Північній Америці та Західній Європі, в Центральну та Східну Європу. В зазначеному регіоні історично склались умови, що перешкоджають створенню територіальних автономій та запровадженню федеративного політичного устрою. Це, а також надмірне сприяння національним меншинам, держави регіону сприймають як загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності. Така політика є зрозумілою, виходячи з перебування більшості держав Центральної та Східної Європи в складі імперій та пануванні комуністичних режимів. Перспективи адаптації ліберального плюралізму та політики багатокультурності в регіоні, зокрема в Україні, можуть бути предметом подальших перспективних досліджень.

Список джерел

1. Богатирець В. (2007). «Канадська багатокультурність: політичний досвід і суспільна практика (національний і глобальний виміри)». Автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці. 19 с.
2. Глазов Д. (2015). «Політика мультикультуралізму: досвід європейських країн». *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. № 42. С. 282–287.
3. Гордієнко А. (2012). «Концепція мультикультуралізму в сучасному науковому дискурсі». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. № 178. Вип. 166. С. 17–20.
4. Євтух В. (2012). *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ, 396 с.
5. Кімлічка В. (2001). *Лібералізм і права меншин*. Харків, 176 с.
6. Колодій А. (2008). «Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України». *Агора*. № 6. С. 5–14.
7. Колодій А. (2011). «Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями». *Демократичне врядування*. Вип. 8. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_4 (дата перегляду: 15.01.2017).
8. Лупул Т. (2010). Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. Чернівці, 456 с.
9. Ляпіна Л. (2014). «Эволюция либеральной концепции мультикультурализма». *Социологический альманах*. № 5. С. 253-259.
10. Ляпіна Л., Ляпіна О. (2010). «Етноконсолідуєча роль культури міжетнічного спілкування у державотворчому процесі». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. № 146. Вип. 133. С. 26–30.
11. Ляпіна Л. (2015). «Концепція мультикультуралізму Вілла Кімліки». *Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. № 1122. С. 24–28.
12. Ляпіна Л. (2013). «Мультикультуралізм: аналіз теоретических підходів». *Scientific Research and Their Practical Application. Modern State and Ways of Development '2013*. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/443.pdf> (дата перегляду: 15.11.2016).

³⁶ Kymlicka W. (2015). «Multiculturalism and Minority Rights: West and East». *Journal on Ethnopolitics & Minority Issues in Europe*. Vol. 14, No. 4. P. 22.

13. Ляпіна Л. (2015). «Мультикультуралізм як визнання: соціологічна концепція Чарльза Тейлора». *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. №20, Вип. 2(23). С. 26-33.

14. Ляпіна Л. (2012). «Мультикультуралізм як соціальний феномен: теоретичний і практичний виміри». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія*. № 184. Вип. 172. С. 129–132.

15. Kymlicka W., Opalski M. (2002). *Can Liberal Pluralism Be Exported?* Oxford University Press, available at: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019924815X.001.0001/acprof-9780199248155> (accessed: 15.11.2016).

16. Kymlicka W. (2015). «Multiculturalism and Minority Rights: West and East». *Journal on Ethnopolitics & Minority Issues in Europe*. Vol. 14, No. 4. P. 4–25.

References

1. Bohatyrets, V. (2007). *Kanadska bahatokulturnist: politychnyi dosvid I suspilna praktyka (natsionalnyi i hlobalnyi vymiry): avtoref. dys. ... kand. polit. nauk*. Chernivtsi.

2. Hlazov, D. (2015). *Polityka multykulturalizmu: dosvidy evropeiskykh krain*. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. Vol. 42, pp. 282–287.

3. Hordiienko, A. (2012). *Kontsepsiia multykulturalizmu v suchasnomu naukovomu dyskursi*. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Politolohiia*. Vol. 178 No. 166, pp. 17–20.

4. Yevtukh, V. (2012). *Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk*. Kyiv.

5. Kymlichka, V. (2001). *Liberalizm i prava menshyn*. Kharkiv.

6. Kolodii, A. (2008). *Amerykanska doktryna multykulturalizmu i etnonatsionalnyi rozvytok Ukrainy*. *Ahora*. Vol. 6, pp. 5–14.

7. Kolodii, A. (2011). *Doktryna multykulturalizmu: perspektyvy modyfikatsii u novykh derzhavakh i zneconsolidovanykh natsiiamy*. *Demokratychnе vriaduvannia*. Vol. 8, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_4 (data zvernennia: 15.01.2017).

8. Lupul, T. (2010). *Polityzatsiia etnichnosti yak instytutsiiny I factor suchasnoho protses ukanadskoho natsiietvorennia*. Chernivtsi.

9. Liapyna, L. (2014). *Evolutsiia liberalnoy kontsepsii multykulturalizma*. *Sotsiologicheskyy almanakh*. Vol. 5, pp. 253-259.

10. Liapina, L., Liapina, O. (2010). *Etnokonsoliduiucha rol kultury mizhetnichnoho spilkuvannia u derzhavotvorchoomu protsesi*. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly*. Vol. 146. No. 133, pp. 26–30.

11. Liapina, L. (2015). *Kontsepsiia multykulturalizmu Villa Kymliky*. *Visnyk KhNU imeni VN Karazina. Seriia «Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody»*. Vol. 1122, pp. 24–28.

12. Liapina, L. (2013). *Multykulturalyzm: analiz teoretycheskykh podkhodov*. *Scientific Research and Their Practical Application. Modern State and Ways of Development '2013*. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/443.pdf> (data zvernennia: 15.01.2017).

13. Liapina, L. (2015). *Multykulturalizm yak vyznannia: sotsiolohichna kontsepsiia Charlza Teilora*. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Sotsiolohiia I politychni nauky*. Vol. 20 No. 2(23), pp. 26-33.

14. Liapina, L. (2012). *Multykulturalizm yak sotsialnyi fenomen: teoretychnyi i praktychnyi vymiry*. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Sotsiolohiia*. Vol. 184 No. 172, pp. 129–132.

15. Kymlicka, W. (2015). «Multiculturalism and Minority Rights: West and East», *Journal on Ethnopolitics & Minority Issues in Europe*, Vol. 14, pp. 4–25.

16. Kymlicka, W., Opalski, M. (2002). *Can Liberal Pluralism be Exported?* Oxford University Press.